

KRONOLOGIA

LATINAN KIELEN JA ANTIIKIN KULTTUURIN VAIHEISTA

753–509 eaa.	Rooman kuningasaika; kreikkalaisten ja etruskien merkittävä vaikutus muihin Italian muinaiskulttuureihin; latinalaiset aakkoset kehitetään; varhaisimmat latinankieliset piirtokirjoitukset
509–27 eaa.	tasavallan aika; kirjakieli kehittyy vähitellen
200-luku eaa.	kreikkalaisen kulttuurin vaikutus Roomassa vahvistuu; kreikkalaisia opettajia ja kouluja Roomaan; ensimmäiset provinssit vallataan (Sicilia, Sardinia)
100-luku eaa. –	valtakunta laajenee huomattavasti, lisää provinssija
58–50 eaa.	Gaius Julius Caesarin valloitukset Galliassa
27 eaa. –	keisariaika
27 eaa. –14 jaa.	keisari Augustus; klassisen kirjallisuuden ”kulta-aika”
43	Britanniasta provinssi
100-luku	Rooman valtakunta laajimmillaan (98–117 keisarina Trajanus)
106	Daciasta provinssi (suunnilleen nykyinen Romania)
200-luku	ns. sotilasanarkian aika; germaanikansojen paine rajoilla kasvaa
306–337	Konstantinus Suuri keisarina
325	Nikean ensimmäinen ekumeeninen kirkolliskokous
330	Konstantinopolista (nyk. Istanbul) Rooman valtakunnan pääkaupunki
391	kristinuskosta Rooman valtionuskonto
395	valtakunnan jako kahtia Itä- ja Länsi-Roomaksi
400-luku	germaanivaellukset Euroopassa; uusja latinankielisiä raamatunkäännöksiä (Hieronymus, ns. <i>Versio Vulgata</i>)
410	Rooman joukot jättävät Britannian
476	Länsi-Rooman kukistuminen > germaanivaltioita Euroopassa Rooman ”perillisinä”; Itä-Rooma jatkaa olemassaoloaan
480–543	Benedictus Nursialainen (länsimaisen luostarilaitoksen ”isä”)
n. 500–800-luvut	puhutun latinan murteet eriytyvät vähitellen roomaanisten kielten kantamuodoiksi
800	paavi kruunaa frankkikuningas Kaarle Suuren keisariksi Roomassa; ns. karolinginen renessanssi, klassisen ajan latina (kirjakieli) esikuvaksi kouluissa
800-luku	varhaisimmat tunnetut roomanisilla kielillä laaditut tekstit
1054	kirkon jakautuminen kahtia roomalais- ja kreikkalaiskatolisiksi kirkoiksi
1066	normannit valloittavat Englannin > ranskan kielen vaikutus vahvistuu
1100-luku	ensimmäiset yliopistot syntyvät luostari- ja katedraalikoulujen pohjalta (mm. Bologna, Pariisi, Oxford)

1300–1500-luvut	humanismi; renessanssi (antiikin kielten ja kulttuurin ihannointia)
1453	turkkilaiset valloittavat Konstantinopolin, Bysantti eli Itä-Rooma kukistuu
1500-luku –	latina pitkään yliopistojen, diplomatian, hallinnon ja roomalaiskatolisen kirkon kansainvälisenä kielenä; uudissanaston muodostamista moniin kieliin latinan ja kreikan pohjalta

LATINAN KIELI- JA KIRJALLISUUSHISTORIALLISET KAUDET

(HUOM. VUOSILUVUT VAIN LIKIARVOJA...)

o esikirjallinen (–250 eaa.)

- Tältä ajalta on säilynyt vain harvoja ja hajanaisia kirjoitettuja lähteitä, joista varhaisimmat tunnetut ovat peräisin n. vuodelta 600 eaa.

o arkainen (n. 250–80 eaa.)

- Kieli oli muuttunut varsin paljon muutamassa vuosisadassa.
- varhaista kirjallisuutta; kreikkalaisen kulttuurin vaikutus merkittävää

o klassinen (n. 80 eaa. – 120 jaa.)

- kirjallisuuden ”kulta-aika” n. 30 eaa. – 20 jaa.; ”hopea-aika” 20–120
- Kouluissa ja yliopistoissa nykyään opetettava latina perustuu klassisen aikakauden kirjakieleen. Se poikkesi puhutuista murteista eli ns. vulgaarilatinasta, kuten esim. suomenkin standardoitu kirjakieli poikkeaa puhekielestä.
- Tänä aikana latinaan luotiin runsaasti uutta, etenkin oppialoihin liittyvää sanastoa, merkittävässä määrin kreikkalaisten esikuvien pohjalta.

o myöhäinen (n. 120–600)

- Puhutut murteet loittonivat yhä kauemmas yllättävän yhtenäisenä säilyneestä

kirjakielestä.

- Kristillisen ja kreikkalaisvaikutteisen kirjallisuuden merkitys kasvoi.

○ keskiaika (n. 600–1400)

- Puhutun latinan murteiden kehittyminen nykyisten romaanisten kielten kantamuodoiksi oli jo hyvässä vauhdissa, ja latina yhtenäisenä kielenä ”lakkasi olemasta” viimeistään n. 500–800-luvuilla. Tämän ajan latalalais-romaaniset ihmiset eivät siis enää ymmärtäneet klassisen kirjakieliopin mukaista latinaa oman äidinkieltensä pohjalta.
- Enemmän tai vähemmän klassisen kieliopin mukainen latina oli oppineiden eurooppalaisten ensimmäinen vieras kieli, siis kansainvälinen käyttökieli.
- 800-l. alkaen myös romaaniset kielet saivat vähitellen kirjoitetun asun.

○ uuslatina (n. 1400–)

- Latina säilyi oppineiden puhumana vieraana kielenä ainakin 1600-luvulle, ja kirjoitettuna vielä pitempään.
- Renessanssin aikana klassiset kielet ja niillä kirjoitettu kirjallisuus nousivat Länsi-Euroopassa suureen arvostukseen. Antiikin esikuvia jäljiteltiin kirjallisuudessa, ja kreikan ja latinan sanastoa lainattiin valtavasti uudempiin kieliin.
- Latinan ja kreikan sanasto on edelleen tieteellisen ja teknisen terminologian päälähde.

→ latina eli (ja elää edelleen) siis useina rinnakkaisina muotoina:

1. **puhuttu äidinkieli** (antiikin vulgaarilatinasta > nyk. romaanisiin kieliin)
2. **(klassinen) kirjakieli** (kouluopetuksen kautta antiikista nykyyhetkeen)
3. **puhuttu vieras kieli** (perustuu kirjakieleen; lähinnä keski- ja uudella ajalla)
4. **lainasanat muissa kielissä** (puhekielen kautta; lähinnä antiikissa ja keskiajalla)
5. **uudissanat muissa kielissä** (kirjakielen kautta; lähinnä keski- ja uudella ajalla; nykyään erityisesti tieteellinen ja tekninen sanasto)